SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Muistio

Neuvotteleva virkamies Vesa Pekkola
Lakimies Saara Karttunen

23.10.2023

Viite: Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan kuuleminen 24.10.2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi säteilylain 75 §:n muuttamisesta (HE 76/2023 vp)

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi säteilylain 75 §:ää. Muutokset koskisivat umpilähteiden käytön jatkamista laissa säädetyn määräajan jälkeen.

Umpilähteellä tarkoitetaan sellaista radioaktiivista ainetta sisältävää säteilylähdettä, jonka rakenne tai ominaisuudet estävät radioaktiivisen aineen leviämisen ympäristöön. Umpilähteitä käytetään teollisuudessa, esim. elintarvike- ja metsäteollisuuden prosessien mittalaitteissa sekä erilaisissa toiminnoissa terveydenhuollossa, kuten sädehoidon laitteissa.

Voimassa olevan säteilylain mukaan umpilähde on poistettava käytöstä viimeistään silloin, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Kun nykyinen säteilylaki tuli voimaan 15.12.2018, umpilähteiden käytöstäpoistolle asetettiin viiden vuoden siirtymäaika. Siten vanhat umpilähteet, joiden vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, on poistettava käytöstä viimeistään nyt 15.12.2023. Suomessa on Säteilyturvakeskuksen tietojen perusteella 145 vanhaa umpilähdettä, jotka pitäisi poistaa käytöstä viimeistään tähän määräaikaan mennessä.

Umpilähteiden käytön jatkamisen salliminen on kuitenkin tarpeen, sillä umpilähteiden käytöstä poistoon liittyy toistaiseksi ratkaisemattomia kansallisia kysymyksiä. Kaikille umpilähteille ei ole olemassa loppusijoitusratkaisua. Lisäksi umpilähteiden omistajat tarvitsevat lähteiden käytöstä poistamiseen yleensä ulkoista apua, ja tähän tarvittavia osaavia toiminnanharjoittajia on saatavilla Suomessa tällä hetkellä vain niukasti. Tällä hetkellä tilanteeseen etsitään ratkaisuja Kansallisen ydinjätehuollon yhteistyöryhmän (YETI) seurantaryhmässä.

Sosiaali- ja terveysministeriö on esille nousseiden ongelmien vuoksi pyytänyt Säteilyturvakeskusta laatimaan muistion tilanteen vaatimista toimenpiteistä. Eräänä toimenpiteenä on esitetty umpilähteiden käytön jatkamisen sallimisen mahdollistamista niissä tilanteissa, joissa se on turvallista ja tarkoituksenmukaista.

Umpilähteiden käytön jatkamista puoltaa myös se, että vuodesta 2022 alkaen korvaavien umpilähteiden saatavuudessa on ollut ongelmia. Venäjään kohdistuvien pakotteiden vuoksi umpilähteiden valmistamiseen tarvittavia radionuklideja ei ole riittävästi saatavilla. Esimerkiksi säteilymittareiden ja dosimetrien testaukseen käytettävien korkea-aktiivisten umpilähteiden korvaaminen vastaavan suuruisilla umpilähteillä ei tämänhetkisessä

tilanteessa ole mahdollista. Ehdotetun esityksen tavoitteena olisi taata toiminnanharjoittajille mahdollisuus jatkaa umpilähteiden käyttöä tilapäisesti ja turvallisesti, kunnes edellä mainitut haasteet on saatu ratkaistua.

Lakimuutoksen myötä umpilähdettä käyttävälle toiminnanharjoittajalle voitaisiin sallia sellaisen umpilähteen käyttö, jonka vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta. Toiminnanharjoittajan tulisi erikseen hakea lupaa käytön jatkamiselle. Käytön jatkamisen edellytyksenä olisi, että umpilähteen eheydestä ja turvallisesta käytöstä on varmistuttu sekä se, ettei umpilähteen käytöstä poistaminen tai korvaavan umpilähteen hankkiminen ole kohtuudella toteutettavissa. Lisäksi arvioinnissa olisi otettava huomioon erityisesti umpilähteen ikä ja käyttöolosuhteet. Esimerkiksi laboratorio-olosuhteissa umpilähteet säilyvät ehjinä ja turvallisina hyvinkin pitkään, mutta teollisessa käytössä ne kuluvat nopeammin. Arvion umpilähteen käytettävyyden jatkamisesta tekisi Säteilyturvakeskus, joka voisi sallia umpilähteiden käytön jatkamisen enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Säteilyturvakeskuksen tulisi aina tapauskohtaisesti arvioida myönnettävän lisäajan pituus. Lisäaikaa ei siis automaattisesti myönnettäisi viideksi vuodeksi.

Arvio vaikutuksista

Umpilähteiden käytön jatkamisella siten kuin esityksessä nyt ehdotetaan, ei katsota olevan merkittäviä säteilyturvallisuuteen liittyviä riskejä.

Lain säätämättä jättäminen aiheuttaisi toiminnanharjoittajille taloudellisia kustannuksia lyhyellä aikavälillä, koska toiminnanharjoittajat vastaisivat tuottamansa radioaktiivisen jätteen vaarattomaksi tekemisestä aiheutuneista kustannuksista. On lisäksi todennäköistä, että osa umpilähteiden käyttöä edellyttävästä toiminnasta vaikeutuisi tai lakkaisi, koska korvaavien umpilähteiden saatavuudessa on ongelmia. Lain säätämättä jättäminen voisi johtaa myös siihen, että osa käytöstä poistetuista umpilähteistä tulisi väliaikaisvarastoida niiden loppusijoitukseen liittyvien ratkaisemattomien haasteiden vuoksi. Tätä vaihtoehtoa ei voida pitää turvallisuusnäkökohtien kannalta tarkoituksenmukaisena.

Voimaantulo

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian ja viimeistään 15.12.2023. Jos toiminnanharjoittaja hakee kahden kuukauden kuluessa lain voimaantulosta turvallisuuslupaa umpilähteelle, umpilähteen käyttöä saisi jatkaa, kunnes Säteilyturvakeskus on ratkaissut hakemuksen. Laki ehdotetaan tulevan voimaan kiireellisesti, koska voimassa olevan säteilylain siirtymäaika päättyy jo joulukuussa. Jos lakia ei muuteta, kaikki umpilähteet, joiden vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, tulee poistaa käytöstä tulevan joulukuun määräaikaan mennessä.